

KÖZÉRDEKŰ
IRATOK, ADATOK
ÉS
AZ ÁLLAMPOLGÁR

LEVÉLTÁRI NAP
BFL • 1996

KÖZÉRDEKŰ IRATOK, ADATOK
ÉS AZ ÁLLAMPOLGÁR

LEVÉLTÁRI NAP

BFL • 1996

Budapest 1997

Szerkesztő
Nyerges András

Borítóterv
Katona László

Varga László

Előszó az 1996-os Levéltári Napon

A történettudomány volt a szellemi szabadságnak az a ritka területe, ahol sohasem kellett, legalábbis nem volt muszáj hazudni. Nem kellett a napi politikával kompromisszumokat kötni, csak írni kellett arról, hogy például miként született éppen száz évvel ezelőtt itt egy világváros. Ezzel szemben diktatúrákban a levéltár, mint olyan, a nem kívánatos kényelmetlen dolgok egyike, annak bizonyítéka, hogy a történelem nem alakítható önkényesen a hatalom kénye-kedve szerint. Mert bár igaza van Orwellnek: a történelem birtoklása része a hatalomnak, a látszat, a külsőségek ellenére minden diktatúra fél a jövőtől, attól a jövőtől, ami már nem lesz az övé. Hiába rendezte be Hitler ezer évre a birodalmát, hiába hirdette nálunk a párt, hogy a kommunizmus az emberi fejlődés meghaladhatatlan tetőpontja, ha megnézzük a levéltárakban, melyek azok az iratok, amelyeket tudatosan megsemmisítettek, melyek azok az adatok, amelyeket tudatosan meghamisítottak, akkor kiderül, hogy igenis féltek a jövőtől, amely leleplezheti bűneiket, amelyekről maguk is tudták, hogy időtől és tértől függetlenül bűnök.

A levéltárosi szakmán belül az a legenda járja, hogy a generalisszimusz patkányokhoz hasonlította őket. El kell árulnom, ez nem legenda, hanem tény. Sztálin a Proletarszkaja Revolucija szerkesztőségéhez 1931-ben írt levelében ragadtatta magát e felemelő hasonlatra. Ennek már 65 éve, a vezér már 43 éve megpihent, de halála után is valami ilyen sztálini képet próbáltak a közvélemény számára levéltárakról, levéltárosokról sugallni. Az is tény, hogy a negyvenes évek második felében, még a fordulat éve

előtt a kommunista alpolgármester azzal tromfolt a levéltári iratokért aggóató főlevéltárosra, hogy ott pusztuljanak, ahol vannak, mármint a múlt nem kívánatos tanúi, a levéltári iratok. Ott is maradtak egészen 1991-ig, a mi esetünkben a Bazilika pincéjében. 1989. novemberéig terjedelmes utasítás szabályozta a kutatási tilalmakat, természetesen maga az utasítás is kutatási korlátozás alá esett, titkos volt. Amikor még 1990 végén is, levéltárosok és jogászok hosszasan sorolták az Új Magyar Központi Levéltárban, miként nem lehet, nem szabad kutatni, Karsai László csak gyufát kért, mondván egészsük el czeeket a mihaszna iratokat. Persze létezett ennél gazdaságosabb megoldás is, például az 50-es évek elején, amikor papírhiányra hivatkozva vitték el a levéltárakból az iratokat. A levéltári iratok likvidálásának, vagy ha ez nem járható, elzárásának tehát számos fokozata van.

Közhely, hogy demokráciákban a levéltárak biztosítják az állampolgárok jogait. A levéltár, ahogy néhány éve egy kiállításunk is tanúsította, bölcsőtől a sírig kíséri végig a polgár életét, de ezt csakis az ő érdekében, védelmében teheti. Szívesen hivatkozunk arra, hogy a levéltár a tudomány szabadságának letéteményese. Valóban az, de nem csak a felkent tudósok számára. A történelem azt bizonyítja, hogy nem a kutató, hanem esetenként az államhatalom elől kell az állampolgár érdekében elzárni az iratokat. Sajnos még messze nem vagyunk abban a helyzetben, hogy igazán ilyen kérdéseken vitatkozzunk.

A közelmúltban megvizsgáltuk 21 önkormányzati levéltár helyzetét. Ez 18 megyei és 3 városi levéltárat jelent. Most ennek ürügyén hadd hívjam meg Önöket egy képzeletbeli utazásra, mondjuk Hegyeshalomnál vannak, sajnos már-már visszafelé, megitták az első itthoni kávét, és ráhajtanak az ország büszkeségére, az M1-csre. Elhajtanak Győr mellett, jobb kéz felé látják magasodni az 1000 éves Pannonhalmi Apátságot. Hiába, ez mégiscsak Európa. Elhajtanak Tatabánya mellett, de még mielőtt Pestre érnének,

kérem, nézzenek ki figyelmesen az ablakon. Az út mellett ugyanis levéltári iratok sorakoznak, de nem ám csak úgy kiterítve, hanem élükre állítva. Végig az út mentén, IIgyeshalomtól az M0-sig. Régi, pénzben ki nem fejezhető értékű középkori oklevelek, s íme egy születési anyakönyv, s benne a kedves nagymama emléke, itt meg Szálasi Ferenc népbírósági iratai. A 21 levéltár ugyanis éppen ennyi iratanyagot őriz.

Most arra kérem Önöket, váltsanak irányt, forduljanak az M7-esre, ne féljenek nem lesz rémálmuk, itt már nincsenek iratok. Hajtsanak egészen Balatonföldvárig, itt nézzenek vissza az útra egészen odáig, ahol még iratok voltak, azóta 112 km-t jöttek, csak hogy a levéltári törvény értelmében itt is iratoknak kellene lenniük, mondjuk Obersovszky Gyula és társa, a kivégzett Tóth Ilonka peranyagának.

Nem tudom, felfigyeltek-e az elmúlt évben egy apróságra? A levéltári törvény hatálya alól kivonták az ügynöktörvény alá eső iratokat. Mi azt reméltük, hogy így lesznek könnyebben kutathatók. A Parlament döntött a Történeti Hivatal felállításáról, most tíz-száz millióról folyik a vita. Elárulok Önöknek valamit. Állambiztonsági iratok nincsenek. Nyomtalanul eltűntek. Amit a Belügyben féltve őriznek, azok a kartonos nyilvántartásokon kívül zömmel olyan iratok, amelyeknek a levéltári törvény szerint is Budapest Főváros Levéltárában kellene lenniük. Periratok, amiket a BM korábban törvénytelenül a bíróságoktól magához vont, s egy részüket 1990–91-ben kegyesen átadott az illetékes levéltáraknak. Ami maradt, azzal a IIgyeshalomnál egykor volt senki földjét sem lehetne összekötni. Még Patyomkin falnak is szegényes.

Amikor most győzködtük a tisztelt sajtót, hogy adjon legalább egy kis hírt erről a rendezvényről, szinte mindenki elutasított, mondván: most nem megy, most Tocsikolunk. Erről jut eszembe, egy barátom megkérdezte, hogy mit fog a jövő történésze kutatni a levéltárban a Tocsik-iratokból.

Csak azt válaszoltam, hogy kis hazánkban még soha senkit nem vontak felelősségre köziratok megsemmisítése, eltüntetése miatt. Térjünk inkább vissza ahhoz, hogy mit nyújthat a levéltár az állampolgárnak. A levéltári törvény pontosan meghatározza azoknak az iratoknak a körét, amelyeket a levéltárban kell elhelyezni. A törvényi előírással ellentétben azonban ezeknek az iratoknak közel felc, több, mint 40%-a nincs a levéltárak őrzetében, azok továbbra is — szép szakszóval — az iratképzőnél vannak, ami egyrészt számos esetben a biztos pusztulásukat jelenti, másrészt mind az állampolgárok, mind a kutatók számára gyakorlatilag hozzáférhetlenné teszi őket. Budapest Főváros Levéltárában azonban egyetlen kutatót, egyetlen érintett állampolgárt sem utasítottunk vissza, egyetlen másolat kiadását sem tagadtuk meg, ha a kutató, az állampolgár eleget tett azoknak a feltételeknek, amiket a törvény megkövetel, vagyis igazolta, hogy kutató, vagy igazolta, hogy érintett.

Ezzel szemben a 21 említett levéltár között csak nyolc olyan van, amelyik rendelkezik a törvény által megkövetelt raktári kapacitással. A 21 levéltár által őrzött iratanyag — tudják, Hegyeshalomtól nem az osztrák vámosig, hanem az M0-ig — 78 épületben van elhelyezve. Ezeknek az épületeknek az átlagéletkora 117 év. Micsoda békés történelem, gondolhatná a mai utazó. Az összes levéltári célra használt épület közül mindössze 4 épült legalább részben eleve levéltárnak, beleértve az Országos Levéltár épületét is fenn a várban. Nem fogom ezt a számot sem Spanyolországgal, sem Franciaországgal összehasonlítani, még Iránnal és Kínával sem. Mint tudjuk, a nálunk összehasonlíthatatlanul gazdagabb és európaibb Szlovákiában viszont mostanában adnak át éppen 4 levéltári épületet. Az említett 117 évesnél fiatalabb, tehát a viszonylag újabb épületek között is többségben vannak azok, amelyek levéltári raktározásra alkalmatlanok. A 78 raktári célra használt épület közül mindössze kettő rendelkezik klíma-berendezéssel. 18

semmiféle fűtéssel nem rendelkezik, ezek tehát a levéltári törvény megfogalmazása szerint sem alkalmasak iratok tárolására. A fűtött raktárak közül is több csak egyedi fűtéssel rendelkezik, például fafűtéses cserépkályhával. A gyenge felszereltség, az alacsony létszám miatt az épületek éppen felében sem tűzjelző, sem riasztó nem létezik, s állandó személyzet sincs, magyarán ezek teljesen védtelenek akár tűz, akár betörés esetén.

A nem megfelelő tárolás miatt a levéltárakban őrzött iratanyagok egésze az 1994-95-ben elvégzett vizsgálatok szerint gomba, például penészgomba által fertőzött. Volt, ahol a mikrobiológusok legnagyobb örömeire 45 féle gombát sikerült kimutatni. Ennek következtében az őrzött iratanyag folyamatosan pusztul. És itt a válasz arra kérdésre, hogy miért nem követeljük a BM-től azt az anyagot, aminek nálunk kellene lennie. Nincs tehát szükség a Karsai-féle gyufára. Amíg a diktatúra pusztította az iratokat, addig a demokrácia csak hagyja őket elpusztulni. Meg kell mondanom ez a hatékonyabb eljárás, az iratok a közhiedelemmel ellentétben nagyon nehezen égnék.

A megyéket és a fővárost törvény, sőt törvények kötelezik levéltáraik fenntartására, ennek a kötelezettségnek egyetlen önkormányzat sem tesz maradéktalanul eleget. Kevésbé eufémikusan fogalmazva: az önkormányzatok kivétel nélkül folyamatosan súlyosan megsértik a törvényt. Ez nem magyarázható a tanácstól örökölt helyzettel. Az önkormányzati levéltárak több, mint kétharmadának önkormányzati támogatása a minimális tevékenységhez szükséges összegek felét sem fedezi, sőt van két olyan levéltár, ahol ez az arány épphogy eléri a 20%-ot, háromnál pedig alig haladja meg azt. Van olyan levéltár, ahol a szakmailag indokolatlanul kis létszám valóban nyomorúságos bére s ennek kevésbé nyomorúságos járulékaik fel-emésztik a levéltár költségvetésének 96%-át. Ez az önkormányzatok felelőssége, az a tény azonban, hogy a 21 levéltár esetében az ismertetett, ám a

kívülálló számára is megdöbbentő viszonyokat 1996-ban összesen 638 millió forinttal meg lehetett volna oldani, már a kormányzaté. Politikusaink erre azt szokták üzeni, menjük ki Szöllősiné módjára az utcára, a Parlament elé, s nézzük meg, hallatszik-e a hangunk. Nem megyünk ki, inkább még halkabban mondjuk, hátha hiányzik valakinek az, ami most nagyon halkán csendben elpusztul, a nemzet emlékezete.

Halmai Gábor

Nyilvánosság versus személyiségi jogok

Heinrich Böll „Katharina Blum elvesztett tisztessége” című regénye arra figyelmeztet, hogy ha az egyébként annyira kívánatos nyilvánosságnak olykor nem szabnak határt a személyiségi jogok, akkor veszélybe kerül a polgár becsülete. Élete során maga Böll is megtapasztalhatta médiumok hatalmát, midőn a Vörös Brigádok erkölcsi támogatásával vádolta meg a német közszolgálati televízió egyik kommentátora, és a Szövetségi Alkotmánybíróság védelmére szorult. Sőt egy „műkritikus” „anyázásával” szemben halála után is meg kellett védenie a bíróságnak.

A nyilvánosság a mai Magyarországon is „veszélyes üzem”. A közügyek korlátlan vitathatósága, mely egy demokráciában nélkülözhetetlen, gyakran összeütközésbe kerül az egyéni becsület védelmének ugyancsak fontos követelményével. Sokszor nem könnyű a választás a két alapvető alkotmányos érték között.

A következőkben négy esetről lesz szó, melyek mindegyike a nyilvánosság és a személyiségi jogok konfliktusáról szól ugyan, mégis különböznek egymástól, így — mint látni fogjuk — a jogok összeütközésének feloldása is eltérő.

*1. A százhalombattai négyes gyilkosság jegyzőkönyve,
avagy lehet-e legitim a cenzúra?*

Nem hittem volna, hogy valaha életemben szót emelek egy könyv betiltásának — vagyis mit szépítsük, cenzúrájának — védelmében. Történt ugyanis, hogy 1995 tavaszán a Mahír Lap- és Könyvkiadó Rt. gondozásában 50 ezer (!) példányban forgalomba került Peremiczky Attila „Gyilkosságok belső parancsra” című opusa. (Elnézést, de az írománnyal összefüggésben nem vagyok képes a „könyv” számomra szent fogalmát használni, de erről később.) a kiadvány nagyobb részben a százhalombattai négyes gyilkosság első számú gyanúsítottja rendőrségi kihallgatásának részleteit tartalmazza, illusztrációként pedig a kiskorú áldozatok exhumálásán készült ugyancsak rendőrségi fényképfelvételeket. A Legfőbb Ügyészség az áldozatok és hozzátartozók személyiségi jogainak védelmében — nyilván a hozzátartozók által indított személyiségi jogi per jogerős bírósági eldöntéséig — felfüggesztette a brosúra terjesztését. Vajon legitimálhatja-e bármilyen körülmény a sajtószabadság legdurvább korlátozását, az előzetes cenzúrát? A kifejezés szabadságának talán legismertebb szószólója, a múlt század jeles angol liberális filozófusa, John Stuart Mill A szabadságról című klasszikus munkájában is elismeri a korlátozás lehetőségét, sőt szükségességét „mások sérelmének megakadályozása” érdekében. Az ilyen esetekben a könyvbetiltás, mint kétségtelen rossz, egy még nagyobb rossz elkerülését szolgálja. Nézzük meg most már, fenyeget-e feltétlenül elhárítandó káros következményekkel az ominózus kiadvány. A szöveg ismeretében állíthatom: igen. Mégpedig két, egymástól független szempont szerint is. Az egyik a személyhez fűződő jogok sérelme. Polgári Törvénykönyvünk általános szabálya szerint a személyhez fűződő jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani, a jogok sérelmét jelenti nemcsak az

élok becsületének és emberi méltóságának, de a meghalt személyek emlékének megsértése is. A Büntető Törvénykönyv is büntetni rendeli a halottnak vagy emlékének meggyalázását. A sajtótörvény értelmében az ügyész indítványára a bíróság megtilthatja egy könyv nyilvános közlését, ha az mások személyéhez fűződő jogainak sérelmével jár. Mindenkinek belátására bízom, vajon azok a mondatok, amelyekkel a gyilkossággal gyanúsított férfi a kislányoknak életük utolsó perceiben tanúsított viselkedését leírta, illetve az áldozatok földi maradványainak fotói alkalmasak-e sérelemokozásra például a szülőkkel szemben? A betiltásnak azonban ebben az esetben van egy másik indoka is. Nevezetesen az, hogy az ügyben a büntetőeljárás még az első, nyomozati fázisban van, tehát még vádemelésre sem került sor. Ez a szakasza az eljárásnak nem nyilvános, majd csak a tárgyalás lesz az, de a bíróság az ehhez hasonló esetekben még annak nyilvánosságát is korlátozhatja. A nyilvánosság hiányának a nyomozati szakaszban garanciális okai vannak. Egyebek között a büntetőeljárás egyik legfontosabb alkotmányos alapelve, az ártatlanság vételeme, mely szerint senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg. Erre mondhatná valaki: de hisz maga a vádlott bizonyára hozzájárult a közléshez. Csakhogy a most kinyomtatott vallomását bármikor megváltoztathatja, visszavonhatja. Ezen kívül vannak társai is, akik esetleg másképpen kívánnak védekezni, márpedig a gyanúsított róluk is beszél. A nyomozási fázis titkossága az oka annak is, hogy ekkor az áldozat hozzátartozói sem tekinthetnek bele semmilyen iratba. Jogos volt tehát a felháborodásuk, hogy miközben tőlük minden információt megtagadtak, 24 forint ellenében bárki megismerkedhetett a gyanúsított rendőrségi vallomásával. Nem szívesen bocsátkoznánk találgatásokba azt illetően, hogyan kerültek a szerző birtokába a szolgálati titkot képező kihallgatási anyagok. Álljon itt csupán a köszönetnyilvánítás

szövege: „E könyv nem jelenhetett volna meg a Pest Megyei Rendőr-főkapitányság vezetésének és személyi állományának segítségével nélkül.” Ezelben — azt hiszem — némileg át kell értékelnünk a cenzúrával kapcsolatos, általában indokolt ellenérzéseinket. Valahogy ekképpen: a könyvetiltás rossz dolog, de kivételesen egy könyv be nem tiltása rosszabb lehet.

2. Az **Eörsi-Bohó vita**, avagy mi a közérdekű adat és mi nem?

Az általam nagyra becsült **Eörsi Istvánt** felháborította a tény, hogy egy bizonyos Bohó Róbert a Magyar Televízió megbízásából filmet rendezhetett Nagy Imréről, ennek századik születésnapján, és még egy Nagy Imre emlékplakettel is kiténtették az illetőt. Felháborodásának a nagy nyilvánosság előtt két ízben is hangot adott. (Örökösök és egyéb bohóságok. Népszabadság, 1996. július 29. Komolyra fordítom a szót. Népszabadság, 1996. szeptember 16.) Legfontosabb kifogása Bohó Róberttel szemben — amit feltétlenül meg kívánt osztani az újság olvasóival —, hogy Bohó „a börtönben köztudomásúlag megszegte a rabszolidaritás legelemibb szabályait”, másrészt, hogy tíz évvel ezelőtt ugyancsak Bohó egy Berecz János szerkesztette televíziós műsorban azt bizonygatta, hogy az 1956. október huszonharmadikai tüntetés már délután, a Bem téren az ellenforradalmi cselékek demonstrációjává torzult. Ezeket a vádakat **Eörsi** második cikkében megtoldotta azzal a még sokkal súlyosabbal, miszerint „Bohó mint terhelő tanú segített abban, hogy néhány nappal szereplése után csinosabban simuljon Gimes Miklós nyakára a kötél”. Ez utóbbi állításának alapja dr. Róth Miklósnak az első **Eörsi**-cikket követően megjelentetett írása, amelyben a Gimes Miklóst az 1989-es törvényességi eljárásban képviselő ügyvéd részleteket közölt Bohónak a Nagy Imre-per zárt tárgyalásán tett vallomásából.

Tekintsünk el most attól, hogy Róth, aki az információkhoz saját bevalása szerint is védőként jutott, megszegte az ügyvédi titoktartás kötelezettségét. Vizsgáljuk csak azt, mivel próbálta igazolni Eörsi Bohó személyhez fűződő jogainak semmibe vételét. Második cikkében őszintén meg is vallja, hogy a maga részéről nem létezőnek tekinti Bohó személyiségi jogait. Indokolásának lényege pedig, hogy a személyiségi jogok nem terjeszthetők ki a közügyekre. Ugyanezen az alapon tartja elfogadhatatlannak, hogy Nagy Imre lánya örököségi jogaira hivatkozva akadályozza az 1958-as perről készült rendőrségi film bemutatását, valamint a forradalom miniszterelnöke utolsó írásainak nyilvánosságra hozatalát, és indított pert a Magyar Televízió által bemutatott Nagy Imre-film alkotói, köztük Bohó ellen. (Újabb csavar, hogy ez utóbbi perben az a Róth Miklós lép fel ügyvédként a személyiségi jogok védelmezőjeként, aki cikkével lábbal tiporta Bohóét.) Csakhogy Eörsi nem veszi észre, hogy míg Nagy Imre a huszadik századi magyar történelem egyik meghatározó személyisége, és így a vele kapcsolatos adatok közérdekűek, ugyanez Bohó Róbertről nem mondható el.

Ugyanezen az alapon a magyar Alkotmánybíróság az ügynöktörvény alkotmányossági vizsgálata kapcsán csak azoknak a személyeknek az ügynök-múltját minősítette az Alkotmány 61.§-a szerinti közérdekű adatnak, akik ma, a jogállamban közhatalmat gyakorolnak vagy résztvesznek a politikai közéletben. (Ld. 60/1994. (XII.24.) AB határozat) Ezért nem terjed ki ezekre az emberekre az átvilágítás, és ugyanezért nem ismerhetik majd meg az áldozatok besúgóik nevét akkor, amikor a remélhetőleg hamarosan felállítandó Történelmi Hivatalban megtudhatják, milyen adatokat gyűjtött róluk az előző rezsim titkosrendőrsége. Persze, tudom, Eörsi következetes, hiszen miként az ügynöktörvény vitája kapcsán, mostani cikkeiben is megjegyzi, hogy a rendszerváltozás előtti buzgólkodás elfogadhatatlanul élvezi a jogállam védelmét. Pedig itt arról van szó, hogy azon személyek esetében,

akik ma nem intéznek közügyeket, a jogállam — szerintem helyesen — a személyhez fűződő jogokat fontosabb védendő érdekeknek tekinti, mint múltjuk nyilvánosság elé tárását. Mint tudjuk, nem minden egykori szocialista ország választotta a múlttal való szembenézésnek ezt a módját. A német Sasi-törvény például teljes egészében felfedhetővé tette az állam-biztonsági szervek és titkosügynökeik tevékenységét. A magyar megoldás célja kizárólag a politikai és közéleti szereplők, s ezen keresztül a mai államélet áttetszőségének biztosítása volt. Az elmúlt években Magyarországon is elhangzottak a legfontosabb érvek a múlt-feldolgozás e különböző módjainak előnyeiről és hátrányairól. Az egyik oldalon ott vannak „a pedikűrösnél, a lépcsőházban, a televízióban, a kocsnában és az irodalmi szalonban” születő, kútmérgezéssel felérő verdiktok, ahogy azt Nadas Péter meggyőzően leírta éppen a kelet-német ellenzék egykori legendás alakjának a Stasi-akták megnyitása jóvoltából napvilágra került ügynökmúltja kapcsán. (Szegény, szegény Sacha Andersonunk. Nappali Ház, 1992/1.) A mások oldal érveit talán a Stasi iratait kezelő szövetségi hivatal evangélikus lelkész vezetője, Joachim Gauck fogalmazta meg legvilágosabban: a múlt megismerhetősége nélkül a gyanúsítgatások légköre állandósulhat: Azt gondolom, egyrészt a kelet-német és a magyar közelmúlt, és ezen belül is a két titkosszolgálat eltérései miatt a két ország lakosságának érdeklődése sem azonos az egykori besügők személycncnk megismerését illetően. Másrészt a radikális megoldások mellett érvelőknek választ kell adniuk arra a morális kérdésre, vajon megengedhető-e, hogy az ügynökök leleplezése során azonos „megbélyegzéssel” illessék, az ezt „önként és kéjjel” vállaltó azzal, aki fizikai vagy egzisztenciális fenyegetettség hatására cselekedett, és esetleg dezinformációval igyekezett is megszabadulni a szolgálattól. Végül a gyanúsítgatásokat éppenséggel úgy lehet megakadályozni, ha a jogrendszer következetesen megvédi azoknak a nem közsze-

replőknek a személyiségi jogait, aki múltjának nyilvánosságra hozatalához nem fűződik közérdek.

Mint láttuk, **Eörsi István** három igazolást említ írásaiban Bohó múltbeli viselkedésének pertraktálására. Az egyik, hogy Bohó a forradalmat kompromittáló nyilatkozatot tett egy tíz évvel ezelőtti televíziós műsorban. A másik, hogy éppen egy olyan személy rendezte a Nagy Imréről szóló filmet, akinek magatartása Nagy Imre egyik vádlottársával szemben vitatható. Azt gondolom, ezek legfeljebb akkor igazolhatnák Bohó múltjának nyilvános felidézését, ha **Eörsi** egyszermind azt is állítaná, hogy e körülmények folytán torzult a film tartalma. Ekkor ugyanis már a történelemhamisítás gyanúja vetődne fel, ami egyértelműen közügy. Ezt azonban annál kevésbé állíthatja, mivel büszkén közli, hogy nem nézte meg a filmet. **Eörsi** harmadik érve az a Nagy Imréről elnevezett állami kitüntetés, amelyben Bohó részesült. Ez már elvileg megalapozhatja a múlt nyilvános firtatását, hiszen közérdek fűződik ahhoz, hogy az állam ne adjon kitüntetést arra érdemteléneknek. Csakhogy **Eörsi** első írásában ezzel kapcsolatban egyetlen rágalmazó tartalmú megjegyzést tesz csak (Bohó „a börtönben köztudomásúlag (?) megszegte a rabszolidaritás legelemibb szabályait”), második cikkében ezt egészíti ki a Róth Miklós által nyilvánosságra hozott tárgyalási jegyzőkönyv-részletre való hivatkozással. Ez azonban egyáltalán nem meggyőző bizonyítéka egy hosszú éveket börtönben töltött ember érdemtelenségének az emléklapokra.

3. A Tocsik-ügy, avagy ki a közszereplő?

Az Állami Privatizációs Rt-nél kifizetett több százmilliós „sikerdíj” kapcsán kirobbant botrány kulcsszereplője a nyilvánosság előtt az a jogászndó,

Nem jogtalanság — abszurditás

Kedves Barátaim! Személyes megtámadtatás miatt kérek szót, de ez csak lapos ürügy, mert Halmi Gábor egyáltalán nem támadott meg, igen udvarias és kedves volt velem, és abszolút túlélhetőnek tartom mindazt, amit mondott. Csak nem meggyőzőnek.

Azzal kezdem, hogy én Bohó Róbert nevét egész életemben le nem írtam volna. Engem Bohó Róbert nem érdekel, és ha — most megint törvényt sérték — minden egyes besúgóról külön írnék, akkor semmi másra nem jutna időm. Bohó Róbert abban a percben vált közszereplővé, amikor egy Nagy Imréről elnevezett díjat kapott. És ezt én nem jogilag kifogásoltam, mert megítélésem szerint jogilag nem is kifogásolható, hogy egy kuratórium hogyan dönt. A kuratóriumot persze minősíti, erkölcsileg, politikailag, hogy kinck és miért ad díjat, és hogy a több ezer egykori börtöntöltelék közül a helytállás vagy az önfeladás példáihoz vonzódik-e inkább. De jogilag nem kényszeríthető arra, hogy csak olyan embereket kapcsoljon össze Nagy Imre nevével, akik erre nem egészen érdemtelenek. Még kevésbé kifogásoltam jogilag, hogy Bohó filmet csinált Nagy Imréről. Ez esetben sem jogtalanság, hanem abszurditás történt. Jogi szempontból nem járhat ma kedvezőtlen következményekkel, ahogy ő a börtönben meg a Nagy Imre-perben viselkedett, még akkor sem, ha Halmi kegyes megfogalmazásával ellentétben e viselkedés vitathatatlanul viszolyogtató volt. De díjat nem azoknak adunk, akiknek viszolyogtató magatartása nem büntethető, és évfordulós filmet sem azzal készítettünk, aki még tíz évvel ezelőtt is, kényszer

nélkül, szabad elhatározásából az egész ország nyilvánossága előtt elárulta a forradalmat, és ezen keresztül közvetve a szóban forgó film hőseit. Ez a film Nagy Imre születésének századik évfordulójára készült. Az efféle alkotások hitelét és hatását nagymértékben befolyásolja, hogy olyan emberek készítik-e, akiknek közül van hősük szellemiségéhez. Ezt a szempontot a jogi mérlegelés nem veszi, nem is veheti figyelembe. Én elismerem, hogy nem követett el büntetendő cselekményt az a személy, aki megbízta Bohót a Nagy Imre-film rendezésével. De borzalmasan unom, hogy a plauzibilis erkölcsi értékmeghatározásokat egyoldalú jogi szemlélettel próbálják érvényteleníteni.

A jogi és az erkölcsi szemlélet viszonya nálunk áldatlanná fajult. Mint-hogy a tartós jogtalanság állapotában éltünk, a pártállam bukása után egész közéletünkben kialakult egy túlzottan egyoldalú jogász-pátosz, mely igényt tart arra, hogy az emberek megítélését merőben jogilag határozza meg. Szerintem ez nagyon helytelen felfogás. A magyar értelmiség rossz lelkiismerettel került ki a Kádár-korszakból, és mind a saját szerepét, mind az ország legújabb kori történelmét rossz kompenzációs módszerekkel próbálja a maga számára elfogadhatóvá tenni. Ilyen körülmények között elsődleges társadalmi érték volna, ha a jog nem gátolná, hanem segítené egy egészséges erkölcsi hierarchia kinunkálását. Ez előbbre való a spiclik emberi jogainál. Amikor Bohó Róbertet egy Nagy Imréről szóló film rendezésével bízzák meg, vagy Nagy Imre-díjjal tüntetik ki, akkor szembe köpik a társadalomnak azt az igényét, hogy tagjai érvényes erkölcsi hierarchia légkörében élhessenek.

Nem mindenben értettem egyet azzal se, amit Halmai Gábor a Tocsik-üggyel kapcsolatban mondott. Ha a sajtó szerepét arra redukáljuk, hogy csak a nyilvános tárgyalást követően foglalkozhasson valamilyen bűncselekménnyel, akkor ezzel gátoljuk a bűncselekmények felderítését. A nyugat-

ti demokráciákban a sajtó szenzációhajászásból csakugyan behatol a közszereplők magánéletébe, a gyászt sem tiszteli, példányszám-emelés céljából rágalmaz, és így tovább, de megvan az a pozitív szerepe, hogy visszaéléseket tár fel, és megnehezíti a bűncselekmények eltussolását.

Olyan korban élünk, amikor a politikai és a gazdaság elíttek között egy — lehet, hogy jogilag most megint valami szörnyűséget követek el — nagyon mély és sokrétű összefonódás tapasztalható. Nem hessenthető el az a feltételezés sem, hogy a rendőri, az ügyészi és a bírói testületek sem maradtak érintetlenek ettől. Ezt az összefonódást mi sem jellemzi jobban, mint hogy egy újságcikk leleplezte Princz Gábor és Palotás János egyik különlegesen szembeszökő törvénszegését, melynek során egy belvárosi palota Palotás tulajdonába került. Minden normális államban azonnal vizsgálat indulna mindkettőjük ellen. Nálunk azonban még a sajtó is elhallgatott. Olyan körülmények közt élünk, hogy a legsárosabbak megúszhatnak minden botrányt, mert kapcsolataik mozgósításával gondoskodni tudnak arról, hogy ne szembesüljenek az élet sötétebb, mondjuk így: rácsosabb tényeivel. Ezért nálunk a sajtó korlátozása, tehát az a követelés, hogy csak akkor szólaljon meg, amikor már megszületett valamely ügyben az ítélet, kizárólag a hatalmasságokat segíti abban, hogy a törvények fölött lébecoljanak.

Végezetül: tisztázni kellene a személyiségi jogok határait, mert szerintem itt lappang vitáink forrásvidéke. Ez végső soron jogászai munka. Abból kell kiindulni, hogy a személyiségi jogok csakis az emberek magánéletét védhetik, de a közügyekre nem vonatkozhatnak. A pártállam idején gyakorlatilag kétségbe vonták személyiségi jogainkat, most kompenzálásképp mindenre ki akarják terjeszteni őket. Még Nagy Imre utolsó műveit is, amelyek periratok közt maradtak fenn, és amelyek az ország legújabb kori történetének és az utolsó évtizedek konfliktusainak megértése szempontjából

létfontosságúak, a személyiségi jognak, meg az örökösödési jognak rendelik alá. A sok abszurditás között ez a legégbekiáltóbb abszurditás.

Tartalomjegyzék

Varga László: Előszó az 1996-os Levéltári Napon	5
Halmai Gábor: Nyilvánosság versus személyiségi jogok	11
Eörsi István: Nem jogtalanság — abszurdítás	23
Juhász Gábor: Elzárt közadatok	27
Hajdú Tibor: A kutatás engedélyezése az 1980-as évek levéltári anyagaiban	33
Lóth Gábor Attila: Közegészségügyi célú adatkezelés és az AIDS	39
Dr. Pelle Andrea: Pszichiátriai kezeltek és drogfogyasztók adatainak különleges védelme	47
Dr. Katonáné dr. Pehr Erika: Titkos-e a titkos örökbefogadás?	57
Tyekvicska Árpád: Az ő titkaik, a mi titkaink	69
Majsai Tamás: Kinck a titka?	81
Karsai László: Egy történész bolyongásai a magyar levéltárak útvesztőiben	129
Majtényi László: Közérdekű adatok — Személyes adatok	145